

ROEY, Ernest-Joseph van (Vorselaar 13 januari 1874 – Mechelen 6 augustus 1961).

Studeerde aan het college te Herentals (1886-1892), aan het Klein Seminarie van Mechelen (1892-1896), aan het Grootseminarie van Mechelen en aan de universiteit van Leuven (1897-1903) waar hij in

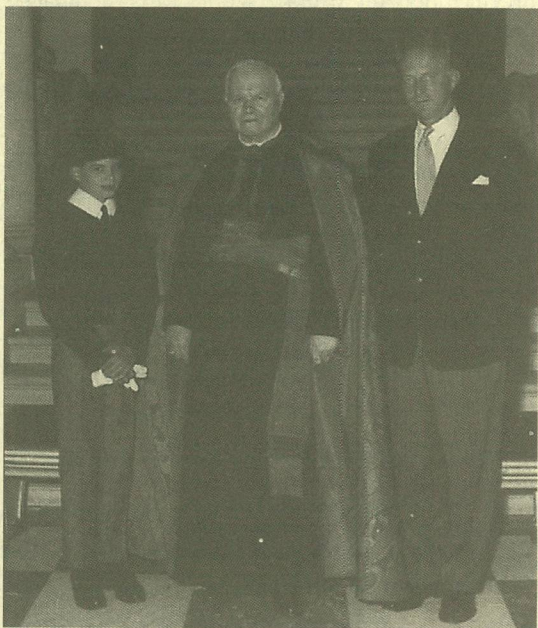
1903 tot doctor en magister in de theologie promoveerde. Na een kortstondig professoraat te Leuven werd Van Roey in 1907 benoemd tot vicaris-generaal van kardinaal Désiré Mercier, die hij in 1926 als aartsbisschop van Mechelen opvolgde.

HET INTERBELLUM

De benoeming van een Vlaming tot aartsbisschop werd in het Vlaamse landsgedeelte met vreugde begroet. De eerste jaren van Van Roey's episcopaat vielen samen met belangrijke Vlaamse veroveringen op wetgevend vlak: vernederlandsing van de Gentse universiteit (1930), wet op het taalgebruik in de administratie (1932) en in het lager en middelbaar onderwijs (1932), taalregeling in gerechtszaken (1935), officieel taalstatuut voor het leger (1938).

Het lag niet in de aard van Van Roey daar luidruchtige verklaringen over af te leggen, maar hij begreep vrij spoedig dat een Vlaamse subcultuur zich onvermijdelijk zou ontwikkelen binnen het Belgische kader.

Met zijn goedkeuring werd in 1930 het Sint-Lievenscollege, het eerste volledig Nederlandstalige bisschoppelijk college geopend in Antwerpen. Toch had hij moeite met het principe van de eentaligheid en vond hij dat de Franstaligen hun vrijheid moesten kunnen behouden in Vlaanderen. Nog in 1930 vaardigde hij onder druk van de Vlaamsgezinde opinie richtlijnen uit die aan het principe van tweetaligheid bleven vasthouden maar nu, in te-

Ernest-Joseph van Roey, hier in gezelschap van Leopold III en kroonprins Boudewijn, volgde in 1926 Désiré Mercier op als aartsbisschop van Mechelen. Van Roey bracht meer begrip op voor de V.B., maar stond niettemin op de eenheid van de katholieke partij. (DE STANDAARD/HET NIEUWSBLAD)

genstelling tot voordien, met een afgetekend overwicht van het Nederlands op het Frans: twee derde van de vakken moest in eerstgenoemde taal worden onderwezen. Dat kwam ongeveer overeen met het vigerende stelsel in de Vlaamse afdelingen van de athenea. In de katholieke colleges bestonden evenwel geen Waalse afdelingen en zouden ook niet opgericht worden. Nog vooraleer deze nieuwe aartsbisschoppelijke richtlijnen in de hele humanioracyclus van kracht konden worden, werden de katholieke instellingen onderworpen aan de taalwet van 1932 die de volledige vernederlandsing voorschreef. Van Roey legde er zich bij neer.

In Leuven werd met de inrichting van Nederlandstalige colleges, moeizaam begonnen onder Mercier en ondanks diens afremmen, traag maar op geregelde tred voortgezet. De behandeling en goedkeuring van een wetsontwerp voor een integrale vernederlandsing van de universiteit versnelden dat proces. Dat gaf soms aanleiding tot incidenten zoals in 1930 het zogenaamde 'geval Lousse' waarbij voor het doceren van een cursus geschiedenis de voorkeur werd gegeven aan een Franstalige, maar wel goed Nederlandssprekende, Brusselaar boven **Hendrik Elias**, wiens nationalistische sympathieën bekend waren en die door **Vlaamse Leergangen** als kandidaat was voorgedragen.

Rector **Paulin Ladeuze** begon in de jaren 1930 het nut in te zien van een ontubbeling van de colleges: bij het begin van het academiejaar 1933 werden er reeds 105 in het Nederlands gegeven. Het episcopaat maakte geen bezwaar, maar een zekere onrust maakte zich meester van de Franstalige professoren. Op de algemene raad van de universiteit werd de vrees uitgesproken dat sommigen aanstuurden op een scheiding tussen een Nederlandse en een Franstalige universiteit, enkel nog verbonden door een overkoepelend bestuur. Samen met de andere bisschoppen was Van Roey van oordeel dat dit niet kon. In 1940, toen **Honoré van Waeyenbergh** Ladeuze als rector opvolgde, begreep het episcopaat dat men er best aan deed twee vice-rectoren aan te stellen, die respectievelijk het Nederlands en het Frans als voertaal hadden.

De kardinaal, die meer begrip had voor de Vlaamse zaak dan zijn voorganger, hield zich nochtans aan het standpunt dat Mercier en diens bisschoppen, in navolging van **Gustave Waffelaert**, op 11 oktober 1925 collectief hadden ondertekend en waarbij het Vlaams-nationalisme werd veroordeeld. Het jaar na zijn aanstelling als aartsbisschop, op 17 november 1927, vaardigde hij instructies uit voor de rectoren van de Klein Seminaries, colleges en aartsbisschoppelijke instituten, waarin hij het belang van de **Katholieke Actie** onderstreepte, opriep tot vaderlandsliefde, maar er tevens op wees dat het niet opging de bisschop voor te stellen als "vijand van Vlaanderen" omdat hij niet instemde met "de zeggende Vlaams-nationale gedachte".

Daar Van Roey in de **katholieke partij** de onmiskenbare waarborg zag voor de kerkelijke en godsdienstige belangen was hij tegenstander van andere partijen, a fortiori van afscheidingstendensen in de katholieke partij, die deze laatste onvermijdelijk zouden verzwakken. Na zijn benoeming moest hij rekening houden met het partijpolitieke Vlaams-nationalisme, ontstaan uit de rangen van de Vlaamse oud-strijders en vooral bestaande uit activisten (**activisme**). In 1929 kwam hij in conflict met **Thomas Debacker** die in de streek van Turnhout de **Katholieke Vlaamse Volkspartij** (KVV) had opgericht en bij de verkiezingen van 26 mei 1929, mede dankzij het weekblad *De Nieuwe Kempen*, een electoraal succes behaalde. Op 28 januari 1930 liet Van Roey opnieuw een herderlijk schrijven voorlezen waarin hij tegen de bewering van de KVV beklemtoonde dat het episcopaat er wel degelijk om bekommerd was de betrachtingen van het Vlaamse volk tegemoet te komen en "aan de ouders die het verlangen een Vlaamsch onderwijs voor hun kinderen te bezorgen". In augustus 1930 liet hij **Ward Hermans** weten dat hij wenste dat deze zijn beledigende taal in verband met de eenheid van België (*De Schelde*, 14 augustus 1930) zou herroepen.

Het naderen van het eeuwfeest van de Belgische onafhankelijkheid was oorzaak van anti-Belgische betogingen en geschriften. Op 27 juni 1930 richtten de bisschoppen een gezamenlijk schrijven aan de gelovigen waarin ze wezen op de plicht van dankbaarheid tegenover het vaderland. Vooral één zin zette bij de Vlamingen kwaad bloed: "Als Herders uwer zielen, verklaren en onderwijzen wij dat voor allen, zoowel Vlamingen als Walen, België het vaderland is."

Er bleef wat dat betreft aan de Leuvense universiteit een grote spanning bestaan tussen het episcopaat en de Vlaams-nationalistische studenten. In 1927, ter gelegenheid van de jubelfeesten van de universiteit, werd een memorandum verspreid, ondertekend door **Leopold Vanhoutegem** en **Frans Wildiers**, waarin gepleit werd voor "Vlaanderens nood aan zelfstandigheid". De kardinaal reageerde onmiddellijk en beide studenten werden verzocht hem te laten weten of ze de bisschoppelijke verordeningen betreffende het nationalisme (van oktober 1925) aanvaardden. Was het antwoord negatief dan zou hun de inschrijving aan de universiteit geweigerd worden. Wildiers onderwierp zich. Vanhoutegem antwoordde dat hij niet meer verder in Leuven zou studeren "en ik acht het daarom ook overbodig de vraag van Uwe Eminentie te beantwoorden".

Als waarborg voor de eenheid van België besloot de academische overheid eind 1928 van de Vlaamse studenten en hun ouders te eisen aan geen anti-Belgische activiteiten deel te nemen. Het krenkte de Vlamingen dat men hen a priori als 'verdachten' beoordeelde, terwijl een dergelijke maatregel niet

werd geëist van de Franstaligen. Tijdens de bisschoppenconferentie van eind juli 1929 besloot het episcopaat aan het studentenreglement expliciet toe te voegen dat het de studenten verboden was aan anti-Belgische manifestaties deel te nemen. Het jaar daarop stelden de bisschoppen zich de vraag of de tijd niet gekomen was het **Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond** te veroordelen, het lezen van zijn publicaties te verbieden en priesters die eraan meewerkten te suspenderen.

Intussen streefden de meeste bisschoppen op korte of langere termijn ernaar de Vlaamsgezinde werking van de scholieren los te maken van het door Leuven gecontroleerde **Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond** (AKVS), ze onder eigen supervisie te brengen en ze te combineren met of te integreren in de **Katholieke Studentenactie** (KSA) die ze vanaf 1928 lanceerden als een gleding van het toen opgerichte **Jeugdverbond voor Katholieke Actie** (JVKA). Proost Karel Cruysberghs had van een onwillige Van Roey weten gedaan te krijgen dat de laatstgenoemde Vlaamse Katholieke Actie (KA)-organisatie los zou staan van de gelijkaardige jeugdkoepel die eerder al was opgericht voor het Franstalige landsgedeelte, de Association catholique de la Jeunesse belge (ACJB). Maar verder ondernam Van Roey, in tegenstelling tot de andere bisschoppen, niets in verband met de scholierenwerking. Hij liet het AKVS betijen en nam geen initiatieven tot uitbouw van een KA-organisatie in zijn bisdom. Hij betreurde waarschijnlijk al snel te hebben ingestemd met een autonome KA-werking in Vlaanderen, hierin bijgetreden door ACJB-mensen als Edmond Picard. Daarom voorzag hij niet in een vervanger van JVKA-proost Cruysberghs toen die in januari 1931 zijn functie moest neerleggen om vice-rector van de Katholieke Universiteit van Leuven te worden. Van Roey gaf evenmin een stimulans aan enige centrale JVKA-werking en stelde zelfs geen proosten aan voor een nog op te richten KSA in het aartsbisdom. Zo hoopte hij wellicht de wet open te houden voor het alsnog uitbouwen van één, tweetalig algemeen jeugdverbond.

De Romebedevaart van de Vlaame studenten in 1931 bracht hier een kentering. Het initiatief van de bedevaart ging uit van de KSA, maar in Rome stond de studenten een ontgoocheling te wachten. De paus stuurde hun scherpe verwijten toe omdat ze, tegen de wens van het episcopaat in, weigerden samen te werken met Franstalige KA-bewegingen. Het incident was een gevolg van een samenloop van omstandigheden: de houding van een aantal personen in en buiten de Belgische ambassade bij de Heilige Stoel, een slechte voorbereiding van de bedevaart door mensen die op dat gebied weinig of geen ervaring hadden en de geploegenheden van het Vaticaan niet kenden. Dat het echt om een 'misverstand' ging, zoals de bedevaarders het achteraf zelf

uitlegden, valt te betwijfelen. Van Roey had er immers van zijn kant bij de paus vooraf op gewezen dat het goed zou zijn als hij er de studenten aan herinnerde dat verdeeldheid onder de Belgische katholieken een nefaste invloed zou hebben op de verstandhouding tussen Kerk en Staat in België. De kardinaal had echter niet een zo radicale uitspraak gewenst, maar stelde toch nuchter vast dat de nationalisten niet meer zouden kunnen aanvoeren dat de paus het nationalisme goedkeurde.

Door de Romebedevaart kreeg Van Roey evenwel ook zelf het deksel op de neus. Zijn tussenkomst had het tegengestelde effect van wat hij beoogd had: het teruggedrijven van een zich in zijn ogen al te zeer Vlaamsgezind en autonoom opstellende KSA naar de unitaire schaa pstal. Geconfronteerd met de verontwaardigde reacties op het incident realiseerde hij zich dat een unitaire jeugdorganisatie niet meer verteerbaar was voor de Vlaamse publieke opinie. In 1932 legde hij zich bij het onvermijdelijke neer en blies hij het JVKA en de KSA in zijn diocees nieuw leven in door de benoeming van priester Jos Cleymans tot algemeen secretaris. Aanvankelijk hield hij er nog aan om een puur kerkelijke KSA-werking uit te bouwen en aanvaardde hij niet dat studentenbonden erbij zouden aansluiten. Uiteindelijk liet hij noodgedwongen toch Vlaamsgezindheid in de KSA-bonden toe, zij het als onderdeel van het concept 'totaalopvoeding' en ingekapseld in een jeugdbewegingsstijl. Deze beweging sprak de nieuwe generaties van de jaren 1930 sterker aan dan het oude AKVS. Wat er van de werking van het nooit echt vervolgde AKVS overbleef vond zijn voortzetting in de **Kempische Rodenbachbonden**.

De doorbraak van de extreem-rechtse partijen bij de parlementsverkiezingen van 1936 noopte de kardinaal hiertegenover een stelling in te nemen. In een sfeer van algemene rechtse en Vlaamse concentratievorming werden als onrechtstreekse uitloper van het 6de Katholiek Congres van Mechelen met medeweten van de kardinaal onderhandelingen gevoerd tussen de **Vlaamsche Concentratie**, de Katholieke Unie, vertegenwoordigers van Rex-Vlaanderen, **Verdinaso** en **Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV)**. De bundeling van krachten lag in de lijn van wat Van Roey beoogde: het tot stand brengen van een Katholieke Concentratie. De besprekingen leidden uiteindelijk tot een vaag beginselakkoord tussen VNV-KVV. In de gezamenlijke brief van de bisschoppen met Kerstmis 1936 maakte de kardinaal evenwel duidelijk dat hij zich verzette tegen iedere vorm van rechtse concentratie, zoals die tussen Rex en VNV, die het confessioneel en kerkelijk karakter van de katholieke zuil zou aantasten.

Van Roey zou ook een duidelijke uitspraak doen over Rex. De beweging van Leon Degrelle had in 1936, het jaar waarin ze voor het eerst opkwam,

meteen 21 zetels in de Kamer en 12 in de Senaat in de wacht gesleept. Bij een tussentijdse verkiezing in maart 1937 hadden de Brusselse kiezers de keuze tussen Paul van Zeeland en Degrelle. Van Roey had zich reeds op 20 november 1936 tegen Rex uitgesproken "gezien ze werkt buiten de kaders van de Katholieke Partij". Hij werd door Van Zeeland aangemaand stelling te nemen. Van Roey verklaarde op 9 april dat Rex een gevaar voor het land en de Kerk betekende. Rex leed toen een grote nederlaag. In 1938 zou Van Roey in het spoor van de pauselijke encycliek *Mit brennender Sorge* bovendien op een priesterretraite te Mechelen de onverzoenlijkheid onderstrepen tussen het christendom en het racistisch nazisme.

DE TWEEDE WERELDOORLOG

Door de capitulatie van het Belgisch leger op 28 mei 1940, viel Leopold III in ongenade bij de geallieerden en bij de leden van zijn regering. Na met hem contact te hebben opgenomen schaarde Van Roey zich achter de vorst en redigeerde op 31 mei een schrijven (dat hij op 2 juni liet voorlezen) waarin hij de gelovigen opriep trouw te blijven aan Leopold die bij zijn volk en zijn soldaten wenste te blijven en niet – zoals zijn ministers – naar het buitenland te vluchten. De kardinaal hield de eerste maanden van de bezetting rekening met de mogelijkheid van een Duitse overwinning, zoals onder meer blijkt uit een toespraak (19 mei 1941) te Onze-Lieve-Vrouw-Waver en uit een verslag van de bisschoppenconferentie (27-28 augustus 1942) waar overeengekomen werd dat, in geval van een Duitse eindzege, het episcopaat vrijheid van onderwijs en van jeugdoororganisatie zou eisen.

Van Roey was uiteraard een tegenstander van de nationaal-socialistische ideologie en bijgevolg van de Vlaamse organisaties die met Duitsland collaboreerden. In december 1940 werd het de leerkrachten en priesters verboden deel uit te maken van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV). Beslist werd ook (1941 en 1942) dat Belgische staatsburgers die in dienst van de Duitse Wehrmacht gesneuveld waren, in principe wel een christelijke begrafenis mochten krijgen, maar dat deze liturgische plechtigheden in geen geval mochten uitgroeien tot politieke manifestaties. Hetzelfde principe werd toegepast op collaborerende gelovigen die wilden communiceren: wie zich individueel aanbood kon worden toegelaten, maar de communie moest geweigerd worden aan hen die er het karakter van een manifestatie aan gaven door zich bijvoorbeeld in groep of in uniform aan te bieden (13 mei 1941). Van Roey was van mening dat landgenoten die vrijwillig dienst namen in het Duitse leger zich aan landverraad schuldig maakten. Een mildere vorm van collaboratie kwam voor bij hen die in de bezettende autoriteiten een macht zagen die de zwakke democratie kon omvormen tot een Nieuwe Orde,

waarin de Kerk niet langer aan een politieke partij of aan eigen sociale organisaties gebonden zou zijn. Van Roey gaf Paul-Willem Segers, die zich bij het begin van de bezetting bezighield met onderhandelingen over de vakbonden, het verbod met het VNV te onderhandelen. Een zekere vorm van 'Nieuwe Orde' had het episcopaat wel in overweging willen nemen – zij het met de nodige voorzichtigheid – maar aan priesters die hem in die zin schreven, antwoordde Van Roey doorgaans dat de Kerk zich inderdaad moest kunnen aanpassen, maar dat het enkel aan de kerkelijke leiding toekwam te oordelen wanneer zo'n aanpassing moest plaatsvinden. Deze briefschrijvers werden aangemaand hun kerkelijke leiders te volgen, zo niet “weigerden zij aan de Kerk hetgeen zij aan het staatsgezag graag toekenden: het bindende gezag der leiders”.

De kardinaal vaardigde (2 april en 3 juli 1941) voor de collegeleerlingen het verbod uit lid te zijn van Vlaams-nationalistische of nationaal-socialistische jeugdbewegingen en, ook tijdens de verlofperiode, aan hun activiteiten deel te nemen. Hij rechtvaardigde deze maatregel tegenover de Militärverwaltung door de wijzen op het politieke karakter en de propagandistische becoelingen van deze organisaties. Hij waakte over de strikte toepassing van die voorschriften. Collegedirecteurs die te laks schenen werden ter verantwoording geroepen.

Bij de dood van Staf de Clercq, op 22 oktober 1942, weigerde Van Roey voor de begrafenisplechtigheid de Sint-Goedelekerk ter beschikking te stellen. Evenmin stond hij toe dat een Vlaams priester een herdenkingsmis in de open lucht zou opdragen op de Brusselse Grote Markt. Het militair bestuur wenste ook geen Duitse priester af te vaardigen. Blijkbaar wilde het een confrontatie met Mechelen vermijden en was het bereid daarvoor de wens van het VNV naast zich neer te leggen.

DE NAOORLOGSE JAREN

De nederlaag van Duitsland leidde het begin van de repressie in. Slachtoffers waren allereerst diegenen die zich tot collaboratie met de bezetter hadden laten verleiden. Soms ongeremde wraakgevoelens maakten zich echter meester van de bevolking die vier jaar lang van haar vrijheid was beroofd geweest. Gevangenen en strafkampen waren spoedig overbevolkt en het gerecht kon de overvloed van processen aanvankelijk niet aan. Het grootste gedeelte van de geïnterneerden waren landgenoten die zich – in mindere of meerdere mate – door hun houding gecompromitteerd hadden en in de meeste gevallen aangesloten waren bij organisaties die dicht bij de Duitse agressor aanleunden.

Van Roey werd van verscheidene zijden op de hoogte gebracht van de mensonterende omstandigheden waarin gevangenen opgesloten waren. Soms waren het de gedetineerden zelf die hem schreven, maar vaker kreeg hij brieven die zijn tus-

senkomst verzochten om een aanhangig proces te bespoedigen of om de disproportie aan te klagen tussen de uitgesproken straf en de misdaad. Ze waren geschreven door familieleden of vrienden van de beklaagden, of soms door geestelijken die zich hun lot aantrokken, zoals de jezuïet Maurice Claeys Bouuaert. Kanunnik Leclef, secretaris van de kardinaal, richtte enkele tientallen brieven met verzoeken om tussenkomst, hetzij aan de minister van justitie, hetzij aan de prins-regent. Eind 1944 weigerde Van Roey tussen te komen in het geval van een ter dood veroordeelde. Hij schreef aan de persoon die voor hem ten beste had geschreven dat hij wel begrip had voor het idealisme van die man, *mais il n'est pas moindre vrai que l'idéalisme de votre protégé fut un idéalisme criminel, puisqu'en réalité il prit les armes contre sa patrie.*

In een herderlijk schrijven van 25 januari 1945 laakte Van Roey zowel de collaboratie als de excessen van de repressie. Hij protesteerde tegen willekeurige aanhoudingen en mishandelingen, maar ook tegen lichtzinnige verdachtmakingen van hen die tijdens de bezetting met zin voor verantwoordelijkheid op hun post waren gebleven. In de vastenbrief van 8 februari 1946 kwam hij terug op de liefde die elke vorm van haat moest uitsluiten. Bij het naderen van het Heilig Jaar 1950 sprak hij verscheidene malen de hoop uit dat dat jaar een gelegenheid zou bieden tot genademaatregelen. Tegelijkertijd echter wees hij voor oostfronters verzachtende omstandigheden van de hand. In 1959, twee jaar voor zijn overlijden, schreef hij opnieuw een pastorale brief, waarin hij opnieuw een beroep deed op de regering om het repressieprobleem van de baan te helpen.

In vergelijking met zijn voorganger Désiré Mercier was Van Roey minder exuberant, rustiger en gematigder in zijn oordeel. Als hij meer begrip getoond heeft voor de Vlaamse zaak was het evenwel niet zozeer uit **flamingantisme**, maar in grote mate vanuit de veranderde context en ongetwijfeld ook zijn Kempische afkomst. Hij dweept niet met de Franse taal en cultuur, maar wegens zijn Franse opleiding en de traditionele plaats van het Frans in België was hij geenszins Vlaamsstrijdend. Dat sommige Vlamingen de eenheid en bijgevolg de sterkte van de **katholieke partij** bedreigden was niet van aard om hen zijn sympathie te geven.

WERKEN: *In den Dienst van de Kerk*, 12 dln., 1939-1961.

LITERATUUR: L. de Raeymaeker, 'In memoriam Z. Em. Kardinaal Van Roey (13 januari 1874 – 6 augustus 1961)', in *Jaarboek van de KAWLSKB* (1961), p. 268-269; – K. van Isacker, *Herderlijke Brieven over Politiek*, 1969; – J. Kempeneers, *Le cardinal Van Roey et son temps*, 1971; – id., *Kardinaal Van Roey en 'De Nieuwe Orde'*, 1982; – L. Vos, 'De KSA-Romebedevaart van 1931 opnieuw bekeken', in *WT*, jg. 50, nr. 4 (1991), p. 198-219; – A. Dantoing, *La 'collaboration' du Cardinal: l'Eglise de Belgique dans la Guerre* d 40, 1991.

ILLUSTRATIE(S), zie: kerk.

ROBRECHT BOUDENS EN LIEVE GEVERS